

nagyobb rálátás, míg az együttműködő szervezetek profitálhatnak a metaadatok – könyvtári szaktudás által szavatolt – minőségéből és hitelességéből. A szerepkörükben megújuló bibliográfiai ügynökségek gondozhatják majd többek között azokat a kontrollált (tulajdon- és köz)névállományokat (nemzeti entitásfájlokat, authority állományokat), amelyek felhasználási lehetőségei messze túlmutatnak az intézményi falakon, és talán egészen a mesterséges intelligencia világáig terjednek.

A 2021-es nagyszabású Bibliographic Control konferencia, amelynek előadásai alapján ezt az új helyzetet – a 3K folyóirat eme tematikus számában – az olvasó elé tárjuk, komoly jelentőséggel bírhat a könyvtárak feladatainak újragondolása szempontjából, valamint útmutatóként szolgálhat a nemzeti könyvtárügy céljainak, missziójának megfogalmazásakor. Nem utolsósorban fontos áttekintést adhat a szakmai utánpótlás számára a nemzetközi könyvtárügy jelen tendenciáiról.

Dancs Szabolcs

Információs korok és a bibliográfiai számbavétel³

Az emberiség eddigi történetében négy olyan találmány volt, amely teljes mértékben átalakította az információhoz való viszonyulásunkat. Az adott találmánynak minden esetben volt egy azonnali hatása az emberi információközvetítésre és a kulturális emlékezet rögzítésére, illetve volt egy lassabb, de annál mélyrehatóbb következménye, ami az emberi élet minden területére hatással bírt. Ez a négy találmány az *írás*, a *nyomtatás*, a *telekommunikáció* és az *internet*. A találmányok megjelenése alapján az emberiség története öt információs korra osztható. Az egyes információs korok hossza (eddig legalábbis) nagyságren-

³ Gordon Dunsire *Bibliographic control in the fifth information age* című előadása alapján. Elhangzott: Bibliographic Control in the Digital Ecosystem: International Conference, Firenze, 2021. február 12. <https://www.youtube.com/embed/sPrefNT8wG0?start=1991&end=4057> (2021.10.20.)

dekkel csökkent az azt megelőző korhoz képest. Így a kezdetben több tízezer év mára lecsökkent néhány évtizedre.

	Első információs kor	Második információs kor	Harmadik információs kor	Negyedik információs kor	Ötödik információs kor
A rögzített információ gyakorisága	Ritka.	Gyakori.	Gyakori.	Szükséges.	Elkerülhetetlen.
A kulturális emlékezet rögzítése és terjesztése	Nem rögzítik, csak szóban történik.	Rögzítik ugyan, de a terjesztése még nem megoldott, a szóbeliséget még nem váltja le.	A kulturális emlékezet rögzítése mindennapos, terjesztésére külön szakmák alakultak ki.	A kulturális emlékezetet kódolva, hírközlési csatornákon keresztül továbbítják, majd a célnál dekódolják.	Minden rögzítésre kerül, a terjesztés egyszerű és szinte azonnali.
A rögzített kulturális emlékezet tartalma	Rajzolt ábrák és szobrok.	Többnyire kereskedelmi, jogi és vallási információk kerülnek rögzítésre.	Megjelenik a tudományos kommunikáció is.	Lehetségesse vált audiovizuális tartalmak előállítására és továbbítására.	Minden olvasó egyben szerző is, minden rögzítésre kerül.
Hordozó	A hordozó egyedi, a reprodukció drága.	A hordozó egyedi, a reprodukció egyszerűbb, de még mindig drága.	A hordozók több példányban léteznek.	A hordozó megfoghatatlanná válik, a reprodukció szükség-szerű.	A hordozó többféle digitális formátumban létezik, a reprodukció elkerülhetetlen.
Hozzáférés	Nehézség, helyhez kötött vagy törekeny információ-hordozók.	A hozzáférés kevésbé nehézkes, de még mindig a helyhez kötött információhordozó dominál.	A hozzáférés egyszerű, a példány könnyen mozgatható a könyvkereskedőtől vagy a könyvtárból.	A hozzáférés térben és időben kötött. Az információ megy a felhasználóhoz.	Bárki, bárhol, bármikor hozzáfér az információhoz.

A nyomtatott kiadványok volumenének növekedésével és könnyű hozzáférhetőségével együtt emelkedett a rögzített emlékezetet megőrizni kívánó egyének és csoportok száma. A kulturális emlékezet szisztematikus gyűjtése már a második információs korban megjelent, ám akkor a kiadványok magas költségei miatt még ritka volt.

Ahogy a gyűjtemények tartalma növekedett, úgy vált egyre inkább szükségessé, hogy valamilyen módon rögzítésre kerüljön az, hogy pontosan mi és hol található meg bennük. Hamar világossá vált, hogy ennek a rögzítésnek az alapja a metaadat. A szöveges metaadatok nem csupán lehetővé tették egy kiadvány beazonosítását, de a nyelvi forma lehetővé tett olyan rendezési és csoportosítási formákat, amelyek megalapozták a jelenlegi információ-visszakeresési algoritmusainkhoz vezető utat. A mostani metaadat-szemléletünk tehát a harmadik és a negyedik információs korban gyökerezik.

Miután rutinszerűvé vált az egyes gyűjtemények feltárása, felmerült az igény arra vonatkozóan, hogy valamiféleképpen rögzíthető legyen a világ dokumentumtermésének az összessége. Kezdetben egy nagy központi adatrögzítésben gondolkodtak, de hamar kiderült, hogy ez a gyakorlatban tarthatatlan lett volna. Így a decentralizált megoldások felé fordultak. Az *Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel* (Universal Bibliographic Control – UBC) a nemzeti bibliográfiai ügynökségek felelősségi körébe utalja, hogy az országuk dokumentumtermését feldolgozzák. A nemzeti bibliográfiák összessége pedig kiadja a világ dokumentumtermését.

Ahhoz, hogy ez a decentralizált feltárás működjön, az egyes bibliográfiai ügynökségeknek, ha nem is azonos módon, de legalábbis minimális eltérésekkel kell feltárniuk a saját anyagaikat, ehhez pedig közös szabványok kellene. Erre az igényre adott válaszként dolgozták ki a *Nemzetközi szabványos bibliográfiai leírási szabályzatot* (International Standard Bibliographic Description – ISBD) és a UNIMARC-ot.

Azt még csak találgatni tudjuk, hogy az ötödik információs kor pontosan hogyan fogja átalakítani a bibliográfiai számbavételről alkotott elképzelésünket, de az már most is látszik, hogy a változás jelentős lesz. Tematikus számunk további részeiben azokat a trendeket és jelenségeket gyűjtöttük egybe, amelyek minden bizonnyal kulcsszerepet játszanak majd ebben az átalakulásban.

Ilácsa Szabina